

ÚJ SZAKASZ AZ IFJÚSÁG KÖNYVTÁRI ELLÁTÁSÁBAN

Az MSZMP agitációs és propaganda bizottsága 1970 júniusában foglalkozott a gyermekek és az ifjúság olvasásának és könyvtári ellátásának kérdéseivel. Elismerve és hangsúlyozva e kérdések pedagógiai és művelődéspolitikai jelentőségét, könyvtári ellátásuk tervszerű és az eddiginél gyorsabb ütemű fejlesztése mellett foglalt állást. E pártállásfoglalás értelmében a *Művelődésügyi Minisztérium* kidolgozta a gyermekek és az ifjúságot szolgáló könyvtárak korszerű igényeket kielégítő fejlesztésének irányelveit, amelyek a *Művelődésügyi Közlöny* 1971. 24. számában jelentek meg.

Több felől hangzott el olyan vélemény a szakemberek körében, hogy talán jobban elősegítette volna a kívánt fejlődést, ha irányelvek helyett utasítás, azaz jogszabály rögzíti a tennivalókat. Több okból indokolt azonban ez a forma. Egyrészt még mindig és még jó ideig *közvéleményformálásról* is van szó, amikor a feladatokról beszélünk. Régi tapasztalat, hogy az utasítások csak jól megalapozott szakmai közvélemény talaján valósulnak meg. A minisztérium irányelvei azt mutatják meg, hogy merre tart a fejlődés iránya, kitűzik a mércét és felhívják az iskolák és könyvtárak fenntartóit, a tanácsok szakigazgatási szerveit, hogy lehetőségeiket kihasználva, úgy irányítsák intézményeik fejlődését, hogy ezek a kitűzött mércét mielőbb elérjék.

A kiadott „Irányelvek” jelentősége sokkal nagyobb, mint amit szerény címe elárul. Ha a benne foglalt alapelvek megértésre találnak a szakigazgatási szerveknél, az iskolákban és a könyvtárakban, lényeges változás következhet be nem csupán a könyvtármány növekedésében és a könyvtárhasználati mutatókban, hanem — ami a legfontosabb — a gyermekek és az ifjúság tanulásában, olvasási kultúrájában is.

Az „Irányelvek” néhány alapelve

Az „Irányelvek” abból az alaptételből indulnak ki, hogy a könyvtárhasználat és az olvasás kapcsolata az iskolai tanulmányokkal szorosabb legyen, mint eddig volt. Szövegét szó szerinti idézve: „Az oktatás nem nyújthat már ma sem, még kevésbé a jövőben lezárt ismeretanyagot. Sokkal inkább azokat a kulcsokat kell az ifjúság kezébe adnia, amelyeket felhasználva képes lesz saját maga is megszerezni mindazokat az ismereteket, amelyekre majd élete folyamán szüksége lesz. ... A fiatalok olvasási és könyvtárhasználati kultúra kialakítása nagy segítséget nyújt az iskolai oktató-nevelő munka számára is. Ezért válik ma a felnövekvő nemzedék olvasásra nevelése fontos nevelési és egyben művelődéspolitikai problémává.” Eszerint tehát a gyermekek és az ifjúság olvasási és könyvtárhasználati kultúrájának kialakításában tevékenyen részt kell vennie az iskolai oktatásnak is, felhasználva a könyvtárak nyújtotta lehetőségeket. E feladat megoldásának alapja és előfeltétele a könnyen hozzáférhető könyvtári szolgálat léte az iskolában és az iskolán kívül. A könyvtárak és az iskolák feladata az olvasásra nevelésben az „Irányelvek” felfogásában mint ugyanazon pedagógiai feladat kettős arca jelentkezik.

Az olvasapedagógiai feladatok tömör megfogalmazása után az „Irányelvek” főképpen a gyermekeket és az ifjúságot szolgáló könyvtárak: az iskolai (általános és középiskolai) könyvtárak, valamint a közművelődési könyvtárak keretében működő gyermekkönyvtárak és ifjúsági szolgálat fejlesztéséről szól. Ezek egymást kiegészítő voltát figyelembe véve, mindkettőt szükségesnek és fejlesztendőnek tartja. E korszerű elv elfogadásának nemcsak azért örülhetünk, mert *összhangban van a nemzetközi fejlődéssel*, hanem azért is, mivel az oktató-nevelő munka számára is nagy segítséget jelentenek majd a fokozatosan kiépülő és „szolgáltatásképesse” váló iskolai könyvtárak.

Mindenki tudja, aki e kérdésekben járatos, hogy a több ezer szolgálati egységet jelentő könyvtárfejlesztés nem rövid lejáratú feladat. Az „Irányelvekben” is történik utalás arra, hogy a bennük foglalt feladatok megvalósulása hosszabb időt vesz igénybe. Nem jelentheti azonban ez a belátás egyben a halogatás lehetőségét is. Ahhoz, hogy a legközelebbi évtizedben jól működő iskolai és gyermekkönyvtáraink legyenek, ma kell a fejlesztést megkezdeni.

Az iskolai könyvtárak fejlesztésének alapelvei

Fontos előrelépés annak meghatározása az „Irányelvekben”, hogy milyen nagyszámú iskolákban kell kifejleszteni az iskolai könyvtárat. Szemben azzal a korábbi, alig megvalósítható követeléssel, amely az iskolai könyvtár kifejlesztését minden általános iskolában, még a legkisebbekben is szükségesnek ítélte, az „Irányelvek”

csupán a szakosított oktatást nyújtó általános iskolákban követeli meg az iskolai könyvtárak kiépítését. Kis településeken a községi könyvtárak feladata a tanulók könyvellátása mindaddig, amíg erről a körzeti iskolák könyvtárai jobban gondoskodni nem tudnak. A kötelező és az ajánlott olvasmányokat megfelelő példányban, továbbá a legszükségesebb kézikönyveket ezekben az iskolákban is folyamatosan be kell szerezni.

Kétségtelen, hogy az „Irányelvek” megjelenése az iskolai könyvtárak szempontjából forráspontot jelent, mivel az iskolai könyvtárak feladatairól vallott eddigi felfogás megváltoztatására törekszik. Az iskolai könyvtár csütán nem a tanulók tanórán kívüli művelődésének” eszköze és színhelye csupán, hanem az oktatás szerves tartozéka, sőt minden oktatómunka bázisa.

A közművelődési könyvtárak gyermek- és ifjúsági szolgálatának fejlesztési elvei

Az „Irányelvek” több, eddig nem mindig egységesen értelmezett kérdést tisztáznak a gyermekkönyvtárak vonatkozásában is. Meghatározzák a gyermekszolgálat helyét a közművelődési könyvtári szolgálatban, továbbá a gyermekkönyvtáraknak a közművelődési könyvtárak nagyságrendjéhez és feladataihoz alkalmazkodó típusait. Az „Irányelvekben” megfogalmazott felfogás szerint a gyermekszolgálatnak helyet kell kapnia a közművelődési könyvtár minden szolgálati helyén, a legnagyobb könyvtárakban éppen úgy, mint a kiegészítő szolgálati helyeken. Ez azonban nem jelenti, hogy minden közművelődési könyvtárnak feltétlenül rendelkeznie kell gyermekrészelleggel. Vannak, illetve lehetnek olyan könyvtárak (fiókok, letéti helyek), amelyek csak gyermekeket, vagy csak felnőtteket szolgálnak. A központi könyvtárak azonban, amint erre az „Irányelvek” nyomtatékosan utalnak, nem mondhatnak le gyermekszolgálatukról.

A gyermekkönyvtári szolgálatban is a hálózati elv megvalósulása kívánatos, amely részben módszertani gondozást, részben központi ellátó szolgálatot jelenthet. A gyermekszolgálat központjai a megyei könyvtárak gyermekkönyvtárai, a fővárosban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózati és módszertani osztálya.

Az „Irányelvek” legalizálnak egy eddig csak kísérletképpen alkalmazott, gyermekeket szolgáló könyvtártípust: az iskola és a közművelődési könyvtár által közösen fenntartott iskolai-gyermekkönyvtár típusát. E kétarcú intézmény betölti az iskolai könyvtár feladatait, gondoskodik azonban a környék gyermeklakóinak gyermekkönyvtári szolgálatáról is — iskolán és oktatási időn kívül is. Olyan iskolákban érdemes ezt a könyvtártípust megszervezni, ahol az iskolának nincsen számottevő könyvtára, és a közművelődési könyvtárnak sincsen a közelben gyermekrészellege. Ajánlatos a közös fenntartással járó kötelezettségeket és a szolgáltatások körét szerződésben rögzíteni. Emellett azonban a könyvtár eredményes működése érdekében mindkét fenntartó messzemenő jóindulatára és segítőkészségére van szükség.

Az „Irányelvek” megerősítik azokat a törekvéseket, amelyek az utóbbi években, főképpen a nagyobb közművelődési könyvtárban jelentkeztek a serdülő ifjúságról való fokozottabb könyvtári gondoskodás érdekében. E téren a könyvtárak valóban csak az első tapogatózó lépéseket tették meg. Mivel mind a hazai, mind a nemzetközi könyvtári gyakorlatban ez a feladat viszonylag új, az „Irányelvek” ebben a vonatkozásban csak megnyitják a kapukat, megjelölve a feladatot, a megoldás módjának kidolgozását a könyvtárak hozzáértésére, kísérletező kedvére és a módszertani irányító szervek mérlegelésére bízva.

Az iskola és a könyvtár együttműködése

Új szemléletet tükröz az „Irányelveknek” az a törekvése, hogy a gyermekeket és az ifjúságot szolgáló könyvtárak iskolai és közművelődési rendszerét egységben lássa, fejlesztésüket, telepítésüket összehangoltan tervezze és szervezze meg. Emlékeztetőül érdemes idézni az „Irányelvek”-nek erre vonatkozó szövegét: „A gyermekkönyvtárak telepítésénél fontos szempontként kell figyelembe venni, hogy a gyermekkönyvtárak, a területi feladatokat is ellátó iskolai-gyermekkönyvtárak és az iskolai könyvtárak együttesen alkossanak olyan sűrű hálózatot, amely a gyermeklakosság könyvtári ellátását a lehető legcélszerűbben, de egyben a nevelési célokat legjobban szolgálva veszi figyelembe.” A fő cél az, hogy a gyermekek kielégítő könyvtári ellátáshoz jussanak, másodlagos kérdés, hogy milyen intézményi, illetve szervezeti keretben. Semmiféle intézményi vagy szakmai sovinizmus nem egyeztethető össze az „Irányelvek” gyermekközpontú szemléletével. A megoldás a gyakorlatban nem problémamentes. Igen sok esetben a megértés közös nyelvét kell megtalálni előbb ahhoz, hogy a szervezett együttműködés megvalósulhasson. Az iskolai és a közművelődési

Foglalkozás a Mohácsi Városi-Járási Könyvtár gyermekrészlegében (MTI Fotó — Bajkor József felvétele)

könyvtári szakfelügyeletnek szép feladata a közös feladatok felismerésének elősegítése, az összehangolt tervezés kimunkálása és a szervezett együttműködés elősegítése.

Irányszámok

Az elvi és szervezeti kérdések megfogalmazása mellett igen nagy eredménye az „Irányelveknek”, hogy a dokumentum a fejlesztés megtervezéséhez irányszámokat is közöl. Ezek nem tekinthetők pontos normatíváknak, ilyenek kidolgozásához ma még sem a közművelődési könyvtárak gyermekszolgálat, sem az iskolai könyvtárak nem nyújtanak elegendő tapasztalatot. Az iskolai és a gyermekkönyvtárak jelenlegi állapotát, a fejlesztésnek az „Irányelvekben” megfogalmazott céljait, továbbá az anyagi lehetőségeket is figyelembe véve kísérletünk meg az iskolai és a gyermekkönyvtárak számára olyan működési minimumokat kialakítani, amelyek a jelenlegi valóságra épülnek, de húzóerőt fejtenek ki a fejlesztési célok irányába is. Teljesíthetőségüket az is erősíti, hogy a fejlesztés hosszabb távra szól.

Az iskolai könyvtárak vonatkozásában legfontosabbak a könyvtári helyiségekre és a könyvtárosok díjazására vonatkozó előírások. Az előbbi minden könyvtár működésének, az utóbbi pedig a folyamatos és szakszerű könyvtári munkának előfeltétele. Az iskolai könyvtárak fejlesztési kérdéseire lapunk még visszatér, és ekkor bővebben lesz szó a rájuk vonatkozó irányszámokról is.

A gyermekkönyvtárak működésével kapcsolatos irányszámok összhangban vannak az „Alapelvek és követelmények a közművelődési könyvtárak távlati tervezéséhez” c. dokumentum előírásaival. Ennek megfelelően a gyermekkönyvtári szolgálatban is négyféle nagyságrenden alapuló típust különböztetünk meg. Az ún. „A” típusú gyermekkönyvtár a nagy, központi feladatokat is ellátó közművelődési könyvtár gyermekkönyvtára, amely központi ellátó és módszertani feladatokat is betölt, elsősorban az illetékességébe tartozó gyermekkönyvtárak körében, de felkérésre készséggel nyújt módszertani segítséget az iskolai könyvtáraknak is. E központi gyermekkönyvtár állománya viszonylag gazdagabb a többinél, bő választékot nyújt, könyv- és folyóiratállományán kívül különgyűjteményei vannak, illetve lehetnek, pl. képekből, hanglemezekből, filmekből stb. Egész munkájával mintát szolgáltat a szakfelügyelet alatt álló terület gyermekkönyvtárainak. Törekedni kell tehát arra, hogy a központi könyvtárak gyermekkönyvtárainak felszerelése, állománya, munkája egyaránt példamutató legyen.

Hasonló jellegű, csak méreteiben kisebb feladatokat lát el a „B” típusú könyvtári alközpont gyermekrésze, amely *egy-egy város vagy járás területén végez módszertani irányítást*. Gyűjteménye és munkája méreteiben igazodik az ellátandó terület szükségleteihez.

Az együttműködés keretében a központi könyvtárak: az „A” és a „B” típusú könyvtárak tudnak legtöbbet segíteni az iskolai könyvtárak kialakításában, munkájuk könyvtári szempontból szakszerű megszervezésében, *együttműködve természetesen az iskolai könyvtári szakfelügyelettel*. Meg kell jegyezni azonban, hogy éppen az együttműködés érdekében, azért, hogy az iskolai könyvtárak minél több segítséget kaphassanak a közművelődési könyvtáraktól, *kívánatos lenne a könyvtártechnika módszereinek egységesítése*. Ebből a szempontból is érdemes lenne az 54/1959. MM. számú kezelési utasítás előírásait felülvizsgálni.

A „C” típusú közművelődési könyvtáraknak is lehet időben vagy helyileg elkülönített gyermekrészeik. Külön gyermekkönyvtáros foglalkoztatása azonban csak a 8—10 000 lakosú településeken indokolt. A „D” típusú, azaz kiegészítő könyvtári szolgálat a gyermekkönyvtárak vonatkozásában is szükséges lehet.

Gyermekkönyvtárnak is lehet saját anyaga, amelyből az iskolákban, napközi otthonokban, esetleg kórházakban létesített kölcsönző állomásokat táplálja. Célszerűbb dolog, ha ezek *közvetlenül a gyermekkönyvtárhoz tartoznak*. A kis közművelődési könyvtárakban, vagy olyan kiegészítő szolgálati helyeken, ahol felnőttek és gyermekek vegyesen látogatják a könyvtárat, a gyermekolvasók ellátása természetesen a közművelődési könyvtárra hárul.

* * *

Az „Irányelvek” *megjelenése korszakot zár*, azt a korszakot, amelyet a gyermekkönyvtárak kialakulásáért, az iskolai könyvtárak fejlesztéséért folyó, valamint e két könyvtártípus együttműködésének mikéntje körüli harcok jellemeztek. *Nyitánya* azonban annak az *útnak is*, amely az iskola és a könyvtár tevékenységét egységben látja. és e szemlélet alapján az iskolai és a gyermekkönyvtárak munkájának összehangolására, az oktatás és az egyén igényeit követni képes, sokkal több gyermekhez és ifjúhoz eljutó, bőkezűbb könyvtári ellátás kialakítására törekszik. Reméljük, hogy az „Irányelveknek” ez a célkitűzése találkozik majd *a könyvtárak fenntartóinak egyetértésével*, és ők a célkitűzéseket sajátjuknak elfogadva, elősegítik megvalósításukat.

N. R á c z A r a n k a

„Kétségtelen, hogy a nyelvi műveltség, a stílusérzék fejlesztése kívánatos, sőt gyönyörű cél, olyan, amelyet a nyelvművelés méltán tűz ki maga elé. Am ez csak igen távoli eredménnyel kecsegtető feladat, melynek megvalósítására össze kell fogni minden kulturális tényezőnek. Legelsősorban az iskolai nyelv- és irodalomoktatásnak jut ebben döntő szerep. Amíg az egyetemi felvételi vizsgákon a magyar szakra jelentkezett érettségizetteknek (általában jelesen és jól érettségizetteknek) nemcsak nyelvtani ismeretei igen alacsony színvonalúak, hanem — a jelentkezők csak egy kisebb részének vizsgálatából merített tapasztalatok szerint — ketten azt sem tudták a Buda haláláról, hogy az mi csoda, egy a Toldiról egy szót sem tudott mondani, egy nem ismerte Berzsenyit, egy nem olvasta Az ember tragédiáját... (fölösleges folytatni e szegyenletes listát), addig a nyelvi műveltség általános emelését legfőljebb csak vágyálomnak tekinthetjük. Ehhez mindenekelőtt a magyar nyelv- és irodalomoktatás programjának gyökeres átalakítása, meg az iskoláknak jó könyvtárakkal való felszerelése szükséges. Addig nincsen alap, amire, légvárákon kívül, egyebet is lehetne építeni.” (Bárczi Géza: Nyelvművelésünk. = Magyar Tudomány, 1971. 10. sz. 609—610. l.)

A NAPJAINK idei 1. számában Fábíán Gyula ismerteti a HET c., Bukarestben megjelenő magyar nyelvű művelődési hetilapot, amely a romániai magyarság kulturális életével foglalkozik. Ez a legfiatalabb magyar nyelvű hetilap, mindössze egyéves. Magyarországon a Kolozsvárt 25 éve megjelenő UTUNK c. irodalmi hetilappal együtt 1500—1500 példányban árusítják. A két lap számunkra is fontos információkat közvetít a Romániában élő magyarság művelődéséről. Ennek ellenére — jegyzi meg az ismertető — még nem épültek be a hazai érdeklődés tudatába, még nem találtak otthonra a könyvtárak szabadpolcain.

Az észrevételt továbbítjuk a könyvtárosokhoz. Reméljük, hogy a két újság hamarosan ott lesz minden megyei, járási, városi és kerületi könyvtár folyóiratpolcán. (pr)